

رونمایی از «نخستین شماره» روزنامه خراسان با حضور وزیر خارجه

باز نشر نخستین صفحه «اولین شماره» روزنامه خراسان در سال ۱۲۸۷ خورشیدی

خراسان؛ قدیمی ترین روزنامه در حال انتشار ایران

طبق گزارش زنده‌یاد «علی اصغر شمیم» در کتاب «ایران در دوره سلطنت قاجار»، «قران» بخشی از واحد پول ایران در دوران قاجار بود. هر ۱۰ قران، معادل یک تومان بود و هر قران، ۲۰ شاهی و هر شاهی ۵۰ دینار ارزش داشت. ریال هم، به‌یک قران و پنج شاهی (۱/۲۵ قران) گفته می‌شد. ظاهراً جنس سکه‌های «شاهی» از مس بود. بهای جریده خراسان، در چهار صفحه، با در نظر گرفتن شاخص سال۱۳۱۵ ه‍.ش، قدیمی‌ترین شاخصی که‌سایت بانک مرکزی در اختیار مافرا می‌دهد، به‌نرخ امروز، چیزی حدود ۸۲۰ تومان بود.

عضو مراکز انقلابی بودیم و روزنامه «خراسان» را به طریق پنهانی طبع و به اسم «رئیس الطلاب» موهوم منتشر می کردیم و اولین آثار ادبی من در ترویج آزادی در آن روزنامه انتشار یافت، «با توجه به این که آن بود که نیازی به توضیحات بیشتر درباره آدرس باشد. در ستون سمت راست صفحه اول نخستین شماره روزنامه خراسان، عنوان مراسلات با این آدرس تکمیل شده بود: «مشهد مقدس –مدیر کل رئیس الطلاب». زنده‌یاد ملک الشعرای بهار در جلد نخست کتاب «تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران» درباره این عنوان می نویسد: «من و رفقای دیگر …

آدرس‌های آن زمان پیچیدگی‌های زیادی نداشت و حتی گاه، به جای «عنوان مراسلات»، از «نشانه تلگرافی»، «عنوان تلگرافی» و مانند این‌ها استفاده می کردند. در واقع، گیرنده نامه شناخته شده‌تر از خراسان، شامل نام روزنامه و سال انتشار آن به صورت قمری در پایین عنوان، دو خوشه گندم در دو طرف عنوان و سال و چهار کلمه برادری، آبادی، برابری و آزادی در چهار طرف عنوان روزنامه بود. عنوان مراسلات در روزنامه‌های قدیمی، معمولاً برای خوانندگانانی که قصد ارسال نامه یا خبر به روزنامه داشتند، درج می‌شد. از آن‌جا که شهرها کوچک بود،

جواد نوائیان–نخستین شماره جریده خراسان، روز پنج شنبه، ۲۵ ماه صفر سال ۱۳۲۷ ه‍.ق، مطابق با ۲۷ اسفندماه ۱۲۸۷ ه‍.ش و برابر با ۱۸ مارس ۱۹۰۹ میلادی، منتشر شد. لوگوی روزنامه خراسان، شامل نام روزنامه و سال انتشار آن به صورت قمری در پایین عنوان، دو خوشه گندم در دو طرف عنوان و سال و چهار کلمه برادری، آبادی، برابری و آزادی در چهار طرف عنوان روزنامه بود. عنوان مراسلات در روزنامه‌های قدیمی، معمولاً برای خواندگانی که قصد ارسال نامه یا خبر به روزنامه داشتند، درج می‌شد. از آن‌جا که شهرها کوچک بود،

اوضاع مشهد هنگام انتشار نخستین شماره «خراسان»

رودسری – روزنامه خراسان در شرایطی منتشر شد که در پی به توپ بسته شدن مجلس شورای ملی در تیرماه سال ۱۲۸۷، عملاً مشروطه تعطیل شده بود و بسیاری از آزادی خواهان دوره اول مشروطه، مقتول، محبوس یا تبعید شده بودند. اوضاع مشهد نیز، مانند بسیاری از شهرهای ایران، به واسطه اقدامات محمدعلی‌شاه، آشفته بود. حکومت مرکزی کوشید تا با تغییر حاکمان ولایات، شرایط را کنترل کند؛ در همین زمینه، «اصف‌الدوله» حاکم خراسان، جای خود را به «صاحب اختیار» داد. اما شرایط آشفته‌تر از آن بود که عمال ناتوان بتوانند از عهده رق و تق و فتن امور برب آیند. سه ماه بعد، «صاحب اختیار» هم رفت و جای خود را به رکن‌الدوله، مردی که در خراسان به استبداد و سفاکی شهره بود، داد. او به محض ورود به مشهد، کوشید تا نمادهای مشروطه خواهی را ریشه کن کند. به دستور رکن‌الدوله، ارادل و اوپاش، در معیت مأموران حکومتی، به دفتر هفته‌نامه خورشید ریختند و میرزا صادق تبریزی، مدیر هفته‌نامه را، به شدت مضروب کردند. انجمن ایالتی خراسان که به نام «انجمن معدلت رضوی» و به ریاست شیخ دیبج…، مجتهد قوچانی، از شاگردان آخوند خراسانی، فعالیت می کرد، تعطیل شد. پرنس دابیژا، کنسول روسیه تزاری در مشهد هم، با استفاده از شرایط به وجودآمده، به تقویت نیروهای استبداد پرداخت و شرایط را برای فعالیت مشروطه‌خواهان، بسیار سخت کرد.

■ **چرا «خراسان»؟**

به دنبال این اقدامات، رابطه مشروطه‌خواهان مشهدی با یکدیگر و با آزادی خواهان سایر شهرها، محدود شد. به همین دلیل، تعدادی از مشهدی‌های هوادار مشروطه، تصمیم گرفتند برای برقراری ارتباط با هم‌مسلمانان خود در شهر و نیز، سراسر کشور، جریده‌ای را به صورت مخفیانه منتشر کنند؛ نام این جریده را خراسان گذاشتند. مدیریت جریده بر عهده سید حسین اردبیلی بود و بیشتر مقالات روزنامه و از جمله، مقاله‌ای که در شماره نخست آن به چاپ رسید، توسط او نوشته می‌شد. ملک‌الشعرا ی بهار هم، ضمن فعالیت در زمینه تقویت روند انتشار جریده، نخستین اشعار سیاسی خود را در خراسان به چاپ رساند. مندرجات این روزنامه، عموماً شامل اخبار فعالیت‌های مشروطه‌خواهی در دیگر شهرها و تلگراف‌های مشروطه‌خواهان سایر بلاد می‌شد. در واقع، گردانندگان خراسان می‌خواستند در جو اختناق که توسط استبداد داخلی و استعمار خارجی بر مشهد حاکم شده بود، گر سوی امید را در دل مردم روشن نگه دارند و البته، در این زمینه موفقیت‌های خوبی هم به دست آوردند.

■ **آغاز اعتراضات**

شاه برای مهار قیام مردم مشهد، به فرمانده قشون خراسان دستور داد اعتراضات مردمی را سرکوب کند؛ اما این کار، شرایط را پیچیده تر کرد. مردم روستاهای اطراف مشهد، برای حمایت از مشروطه‌خواهان متخصص در حرم رضوی، دسته دسته به مشهد می رفتند. با افزایش حضور مردم در صحنه مبارزه، نیروهای استبداد عقب نشستند و تلگرافخانه به تصرف مشروطه‌خواهان درآمد. مردم مشهد با ارسال تلگراف برای محمدعلی شاه، خواستار اصلاح امور و بازگشایی مجلس شورای ملی شدند. با گذشت چند ماه از ماجرای تسخیر تلگرافخانه و بی‌توجهی شاه به خواسته‌های مردم مشهد، چهار هزار طلبه، در اعتراض به رفتارهای ضد مردمی رکن‌الدوله و فجایی که طی چند ماه در سایر نقاط کشور روی داده بود، در حرم رضوی جمع شدند. با رسیدن خبر اجتماع طلبان، بازارها بسته شد. مردم گروه گروه به سمت حرم رضوی حرکت کردند. با افزایش تعداد معترضان، حاکم مشهد به وحشت افتاد و دستور سرکوب مردم توسط نیروهای تحت امرش را صادر کرد. در جریان درگیری‌های آن روز، یکی از طلاب، با گلوله مأموران رکن‌الدوله به شهادت رسید. شهادت طلبه جوان را برانگیخت و قیام مردم خشم مردم مشهد را برانگیخت و قیام مردم مشهد علیه استبداد صغیر آغاز شد. قیامی که سرانجام، به عمر استبداد صغیر در مشهد پایان داد؛ اما کسانی که از تاریخ اطلاع دارند، می‌دانند که این، هنوز آغاز ماجرا بود.

فَرَسان روزنامه‌صبح‌ایران یک‌شنبه ۱۶ دی ۱۳۹۷، ۲۹ ربيع‌الثانی ۱۴۴۰، شماره ۲۰۰۵

در آیین بزرگداشت انتشار ۲۰ هزارمین شماره روزنامه خراسان که پنج‌شنبه گذشته در سالن همایش‌های ورزشگاه امام‌رضاع)مشهد برگزار شد، دکتر محمد جواد ظریف، وزیر خارجه از نخستین شماره روزنامه خراسان مربوط به سال ۱۲۸۷ ه‍.ش رونمایی کرد. این شماره از روزنامه خراسان دوره مشروطه که اصل آن در آرشیومرکز مطبوعات بنیاد پژوهش‌های آستان قدس رضوی نگهداری می‌شود، در ۲۷ اسفند ۱۲۸۷ منتشر شده‌است.

مشاهیر روزنامه خراسان

سید حسین اردبیلی

نخستین مدیر روزنامه خراسان

سید حسین اردبیلی، نخستین مدیر روزنامه خراسان، در سال ۱۲۵۸ ه‍.ش در اردبیل به دنیا آمد. او پس از طی کردن درس‌های مقدماتی و در دوران جوانی، از طریق قفقاز راهی مشهد مقدس شد. اقامت کوتاه سید حسین در قفقاز، او را با اندیشه‌های آزادی خواهانه و همچنین، قدرت جراید در هدایت افکار عمومی آشنا کرد. وی پس از ورود به مشهد، تحصیلات را از سر گرفت و مدتی بعد، مدیریت مدرسه «رحیمیه» مشهد را که از مدارس نوین این شهر بود، عهده دار شد. چندی بعد و در پی به توپ بسته شدن مجلس شورای ملی و آغاز استبداد صغیر، شرایط فعالیت امثال سید حسین اردبیلی محدود شد و به وخامت گرایید. با انفجار یک بمب در محل انجمن ایالتی خراسان، او مصمم شد برای زنده نگه داشتن امید در دل جوانان آزادی خواه، روزنامه‌ای را با عنوان «خراسان» منتشر کند. انتشار خراسان تا شماره ۲۴ ادامه پیدا کرد. با پیروزی مشروطه‌خواهان و فتح تهران، سید حسین اردبیلی به عنوان نماینده مردم مشهد در دوره دوم مجلس شورای ملی انتخاب شد و به تهران رفت. او در تهران، ضمن فعالیت‌های سیاسی، فعالیت‌های مطبوعاتی را هم ادامه داد و به سرپرستی و مدیریت روزنامه جدید التأسیس ایران منصوب شد. سرانجام، سید حسین اردبیلی، روز شنبه، هفتم تیرماه سال ۱۲۹۷ (حدود ۱۰۰ سال قبل)، دارفانی را وداع گفت و در گورستان مشهور این بابویه شهر ری، به خاک سپرده شد. متأسفانه، با وجود تلاش فراوان، تصویری از نخستین مدیر روزنامه خراسان، نیافتیم.

مفاخر خراسان

روزنامه خراسان؛ عرصه

نخستین نکاپوهای مطبوعاتی

«**ملک الشعرا**»

زنده‌یاد استاد، ملک‌الشعرا، محمد تقی بهار، یکی از نخستین گردانندگان جریده خراسان، در سال ۱۲۶۵ ه‍.ش، در شهر مشهد متولد شد. پدرش، ملک‌الشعرا، میرزا محمد کاظم صبوری، شاعر آستان قدس رضوی بود و بهار، طبع شعر و لقب ملک‌الشعرا را از پدر به ارث برد. اواز هفت سالگی به سرودن شعر پرداخت و در مدت کوتاهی، به شهرت رسید و اشعارش، و در زبان اهل ادب و مردم کوچه و بازار شد. مرحوم بهار، افزون بر فعالیت ادبی، به فعالیت سیاسی نیز می‌پرداخت و همین رویکرد، زمینه ورود او را به عرصه فعالیت‌های مطبوعاتی فراهم کرد. نخستین تجربه روزنامه‌نگاری بهار، در روزنامه خراسان رقم خورد؛ جریده‌ای که در دوران استبداد صغیر، با مدیریت سید حسین اردبیلی منتشر شد. اولین مطلب بهار در خراسان هم، مستزاد مشهور «کار ایران با خداست» بود؛ شعری استخوان‌دار که به یکی از مهم‌ترین سروده‌های عصر مشروطه تبدیل شد. بهار پس از خراسان، به فعالیت در روزنامه «طوس» پرداخت و سپس، خودش روزنامه «نوبهار» را منتشر کرد؛ اما این روزنامه توقیف شد و سال‌ها بعد، به اهتمام پسر عمه وی، شیخ احمد بهار، دوباره مجال انتشار در مشهد را یافت. ملک‌الشعرا ی بهار سال بعد ناگزیر شد به تهران فرار کند. او در پایتخت، روزنامه «تازه بهار» را منتشر کرد که به دلیل مواضع ضد استعماری، به دستور وثوق‌الدوله، عاقد قرارداد ننگین ۱۹۱۹، توقیف و تعطیل شد. مرحوم بهار، نخستین بار، به عنوان نماینده مردم در گز در سومین دوره مجلس شورای ملی، به‌خانه ملت راه یافت. او بعد از آن نیز، چند بار به نمایندگی مجلس انتخاب شد و در این کسوت، از دوستان و هم‌راهان شهید مدرس بود. با تأسیس دانشگاه تهران، ملک‌الشعرا ی بهار به تدریس در دانشکده ادبیات پرداخت. او در سال‌های پایانی عمر خود، به دلیل ابتلا به بیماری سل، با مشکلات فراوانی روبه‌رو بود و سرانجام، بر اثر عوارض همین بیماری، در نخستین روزار دیهشت ماه سال ۱۳۳۰، ر خ در نقاب خاک کشید و در گورستان مشهور «ظهرالدوله» به خاک سپرده شد.

بانشرک و سپاس از مرکز آستاندو مطبوعات بنیاد پژوهش‌های آستان قدس رضوی